

Римська монета як джерело вивчення історії племен черняхівської культури

У перших століттях нашої ери на території Волині та Волинського Полісся проживали племена черняхівської культури [2]. Пам'ятки Черняхівської культури відкрив В. Хвойко, який у 1900-1901 рр. провів розкопки могильника в с. Черняхів на Київщині [4, с. 30].

Планомірне систематичне вивчення Черняхівської культури розпочалось після Другої світової війни. Археологами складено карту черняхівських пам'яток. Якщо у 1960 році було відомо понад тисячу поселень, то у 80-х рр. на археологічній карті їх з'явилося близько трьох тисяч.

На думку В. Хвойка, Черняхівська культура на території України проіснувала з II по V ст. н. е. Він вважав, що вона є подальшим, вищим етапом розвитку слов'янського населення, яке залишило зарубинецькі старожитності кінця III ст. до н. е. – II ст. до н. е. [4, с. 30].

Важливим історичним джерелом при вивченні цих племен є знахідки римських монет. Римські монети були поширені не на всіх східнослов'янських землях, а лише у південно-західній частині.

Увага дослідників до знахідок римських монет виявилась, з одного боку, у збиранні фактичного матеріалу, а з другого – у спробах історичного висвітлення причин та умов розповсюдження римських монет за межами Римської імперії.

Дослідження знахідок римських монет на Волині та Волинському Поліссі розпочинається у другій половині XIX ст. Цьому сприяло ряд причин. По-перше, це було пов'язано з розвитком археологічної науки, а по-друге, відбувалося і швидке зростання нумізматики, що знаходило свій вияв у цілій низці спеціальних нумізматичних видань. Це, звичайно, у свою чергу посилювало інтерес до нумізматичних знахідок на території Російської імперії, в тому числі і до знахідок римських монет.

Вивченням знахідок римських монет на Волині та Волинському Поліссі займалось багато вітчизняних та зарубіжних істориків, зокрема В. Орлов, В. Антонович, О. Цинкаловський, М. Брайчевський, В. Кропоткін, В. Баран, Д. Козак, Б. Магомедов, М. і З. Кучинко тощо. Незважаючи на тривалу літературно-наукову традицію дослідження проблеми знахідок римських монет на східнослов'янських землях, вивчення цих пам'яток і тепер продовжує лишатись одним з найактуальніших питань стародавньої історії східних слов'ян. У зв'язку з цим, нашим завданням

було систематизувати та узагальнити наявні джерела та привернути увагу науковців до проблеми взаємовідносин східних слов'ян, які проживали на території Волині, Волинського Полісся та Римської імперії. Матеріалом нашої розвідки є всяка знахідка римської монети або римських монет виявлена на території сучасних Волинської та Рівненської областей, незалежно від того чи це є скарб, чи поодинокі екземпляри монет.

Важливе місце у вивченні даної теми займає питання про те, яким чином на територію племен черняхівської культури потрапляли римські монети і яку вони виконували роль. Так, В. Антонович вважав римські монети, знайдені на давньослов'янських землях, слідами торговельних зносин стародавніх слов'ян з римлянами [1]. В. Ляскоронський, у свою чергу, пояснював потрапляння римських монет на східнослов'янські землі походами стародавніх слов'ян та інших племен на землі Римської імперії [4, с. 5-6]. На думку Б. Магомедова, надходження грошей до східнослов'янських племен здійснювалося різними шляхами. Історик, зокрема, зазначає: „Великі виплати вождям від римської адміністрації (субсидії, викуп за полонених, оплата найманих військових загонів тощо) здійснювалися денаріями старих випусків із повноцінного срібла, які навряд чи могли надходити з іншого джерела, крім держави, адже на римській території вони вже вийшли з обігу. Іншими шляхами до черняхівського населення потрапляли сучасні йому монети. Воїни-найманці під час служби в римських провінціях одержували певні суми на руки. Гроші різних номіналів надходили до варварів під час війн у вигляді військової здобичі” [10, с. 47].

Актуальним є питання про те, яку роль відігравали римські монети у східнослов'янському суспільстві. Розв'язання його має значення і для того, щоб можна було з'ясувати причини і умови потрапляння римських монет за межі Римської імперії.

У спеціальній літературі це питання висвітлюється по-різному. Деякі дослідники, вважають, що римські монети мали у стародавніх слов'ян якесь утилітарне застосування, наприклад, як сировина для ювелірних виробів. Вони виходять з того, що давньослов'янське суспільство нібито знаходилося на дуже низькому рівні суспільного розвитку і тому грошова торгівля виникнути ще не могла

Інші історики визнають роль римських монет у східнослов'янському суспільстві в їх прямому призначенні, як грошового знака. Твердження про те, що давні слов'яни нібито ще не могли в силу своєї соціально-економічної відсталості вести грошової торгівлі, є цілком безпідставним. Племена, які залишили пам'ятки культури полів поховань черняхівського типу (в чиему середовищі розповсюджувалися римські монети),

безумовно, досягли вже на початок нової ери досить високого рівня історичного розвитку.

У світлі сказаного повинно бути розв'язане і питання про причини потрапляння римської монети на територію Волині та Волинського Полісся. Якщо основна суспільна функція римських монет у східних слов'ян стосувалася сфери економіки, сфери грошового обігу, то навряд чи можуть бути які-небудь сумніви в тому, що абсолютна більшість їх потрапила сюди в результаті торговельних зносин римлян з слов'янськими племенами. Ці зносини повинні були існувати на протязі всього того часу, коли відбувався процес масового розповсюдження римської монети на території східнослов'янських земель, тобто в II ст. н. е.

Доречно, на нашу думку, згадати про виявлені знахідки римських монет на Волині та Волинському Поліссі. Велику допомогу при вивченні даного питання надає книга М. і З. Кучинко Кучинко «Давні та середньовічні скарби Волині» [9], у якій всебічно охарактеризовано розмаїття скарбових комплексів, здійснено типологічну і хронологічну класифікацію знахідок, які були виявлені на території Волині та Волинського Полісся.

Перші свідчення про римські монети та медальйони, знайдені на слов'янських землях, містяться у творі польського історика Матвія Меховського «Трактат про дві Сарматії», виданому в Кракові у 1517р. Середньовічний хроніст повідомляє, що римські монети називались у місцевого слов'янського населення денаріями св. Іоанна Хрестителя. На наших землях римські монети називались також „Івановими головками”. До речі, цю назву ще й зараз можна почути в селах лісостепових районів Волині [7, с. 52].

Судові документи початку XVII ст. зберегли для науки цінні свідчення про Ласківський скарб, знайдений на Волині у 1610р. Детальний опис скарбу знаходимо в статті М. Тиханової «Ласковский клад» і монографії В. Кропоткіна «Клады римских монет на территории СССР». Селянин Кирило Божко знайшов скарб, який складався з 18 золотих та срібних предметів, у тому числі срібної чарки, двох срібних предметів у вигляді раків, очевидно, фібул з гранатовими вставками, 4 срібних хрестиків, 4 великих золотих монет(або медальйонів), 2 золотих монет меншого розміру і невеличкою золотою монетою. На думку В. Шугаєвського, який підготував дослідження про цей скарб, великі монети були римськими медальйонами номіналом у шість і дев'ять солідів IV ст. [14, с. 196-204; 7, с. 52].

Володимир Антонович, складаючи „Археологічну карту Волинської губернії”, зафіксував відомі на той час знахідки римських монет. Зокрема, у Ровенському повіті було знайдено: римські монети часів Антонінів у

Рубчі [1, с. 44], Костополи [1, с. 44] та Казиміріці [1, с. 45]; монети Антоніна Пія в Орестові [1, с. 38] та Олександрії [1, с. 43]; монети Марка Аврелія в Хотині [1, с. 44]; великий скарб монет від Адріана до Коммода у с. Бегень [1, с. 44]. На околиці с. Висоцьк часто знаходили римські монети [1, с. 46].

Близько 1700р. у Ківерцях Луцького повіту знайдено горщик з римськими монетами Антонінів [1, с. 50]. У Ковельському повіті жодного скарбу на кінець XIX ст. не виявлено.

Цікаві знахідки зафіксовані у Володимирському повіті. У Красові знайдено золотий римський солід імператора Юліана [1, с. 59]. Денарій Марка Аврелія виявлений на Світязі [1, с. 61] а у Будятичах – римський денарій Гордіана III [1, с. 61].

У Дубенському повіті виявлено наступні скарби: Малій Мощаниці срібна монета імператора Адріана [1, с. 67], Листвині – срібні денари часів Антонінів [1, с. 70] та Красному в 1898 р. монета римської республіки [1, с. 75].

В Острозькому повіті лише у с. Юфківці знайдено декілька римських У другій половині XIX ст. на території Волині та Волинського Полісся було виявлено чимало скарбів римських монет. Зокрема, у 1869 році в селі Машів Любомльського району Волинської області знайдено мідний казанок, у якому знаходилось три золоті злитки та золота римська монета Марка Аврелія (161-180 рр. н. е.) [5, с. 164].

У 1889 році на околиці села Хотинь Рівненського району Рівненської області селяни знайшли чимало срібних римських монет, у тому числі й часів правління Марка Аврелія. Вага скарбу досягала кількох фунтів. Куди він подівся – невідомо [8, с. 84].

Інший скарб знайдений 1890 року на території села Рубче також Рівненського району, поблизу неіснуючого нині хутора Олександрівка. Він знаходився в глиняному горщику і складався зі срібних римських денаріїв II століття нової ери. Як дуже часто буває в таких випадках, скарб розібрали люди. До рук дослідників потрапило 118 монет, з яких у Державному історичному музеї в Москві зберігається 10 екземплярів, а у Варшавському археологічному музеї – 1 екземпляр [13, с. 101].

Ще один скарб срібних римських монет був виявлений в 1890 році в селі Бегень Рівненського району Рівненської області. До його складу входили денарії, карбовані від часів Адріана до Коммода, тобто найстаршою була монета 117, а наймолодшою – 192 років.

Порівняно невеликі за кількістю монет, що потрапили до рук дослідників, є два скарби, виявлені наприкінці XIX ст. в селі Білгородка Ізяславського району Хмельницької області. Перший з них, найімовірніше, знайдений 1897 року. Він складався з невідомої кількості монет, але до рук

Римська монета як джерело вивчення історії племен черняхівської культури

музейників потрапили 52 екземпляри. Вони були куплені Археологічною комісією 1898 року в мешканця містечка І. Файнгольца, який твердив, що отримав їх у спадок від батька. За словами свідка Л. Шпильки, у Файнгольца було 100 монет, але їхню приналежність з'ясувати не вдалося. Що ж до збережених, то це – срібні римські денарії, випущені в часи правління імператорів Гальби (68-69 рр. н. е.), Доміціана (81-96 рр. н. е.), Нерви (96-98 рр. н. е.), Траяна (98-117 рр. н. е.), Адріана (117-138 рр.), Антоніна Пія (138-161 рр. н. е.), Фаустини Старшої, Марка Аврелія (161-180 рр. н. е.), Луція Вера (161-169 рр.), Луцілли, Кріспіні і Коммода (180-192 рр. н. е.). Монети датовані від 68 до 192 років нової ери [8, с. 84].

Другий скарб, що трапився в 1898 році, був за своїм складом майже ідентичний із першим. З нього 44 монети потрапили до Київського університету. Серед них були срібні денарії Гальби – 1 екземпляр; Веспасіана – 10; Тіта – 1; Доміціана – 1; Траяна – 11; Адріана – 4; Антоніна Пія – 4; Фаустини Старшої – 6; Марка Аврелія – 4; Фаустини Молодшої – 1 і Коммода – 1. Скільки монет пропало, сказати неможливо [5, с. 185].

Не менш багатим на знахідки римських монет ознаменувалось ХХ століття. Інформацію про знахідки можна почерпнути у працях М. Брайчевського „Римська монета на території України” [4; 5], В. Кропоткіна „Клады римских монет на территории СССР” [7], Кучинко М. М., Кучинко З. М. «Давні та середньовічні скарби Волині» [10].

У 1910 році в місті Острог Рівненської області трапився скарб бронзових римських монет, карбованих у часи правління Траяна, Адріана, Антоніна Пія та інших імператорів [5, с. 164].

Варто також згадати скарб срібних римських монет 70-337 р. н. е., знайдений близько 1916 року в селі Клітинка Старокостянтинівського району Хмельницької області. Це – денарії Веспасіана 70-71 рр. н. е.; Тіта 80 р. н. е.; Антоніна Пія 152-153 рр. н. е.; Фаустини Старшої; Марка Аврелія 165 р. н. е.; Фаустини Молодшої; Коммода 187-188 рр. н. е.; Коммода 190р. н. е. і бронзова монета Костянтина 1307 р. н. е. Скарб був подарований 1936 року тодішнім його власником Р. Туркевичем Археологічному музею у Варшаві [8, с. 82].

Цікавий скарб срібних римських монет II-IV ст. н. е. був знайдений 1926 року в садибі О. Дублянської в селі Лопушна поблизу села Почаїв Кременецького району Тернопільської області. Судячи з монет, він є найпізнішим серед монетних скарбів Волині. До зібрання входили денарії Адріана (117, 138 рр. н. е.), Луція Вера (161-169 рр. н. е.), Александра Севера (222-235 рр. н. е.), Клавдія II Готтікуса (268-270 рр. н. е.), Костянтина I Великого (306-337 рр. н. е.), Костянтина II (337-340 рр. н. е.) і Валента (364-378 рр. н. е.) [17, S.123-124].

В 1927 році в центрі селища Мізоч знайдено скарб римських монет і досить швидко розійшовся між людьми. Вченим вдалося зібрати в селян 102 срібні римські денарії. Це – монети імператорів Антоніна Пія, карбовані в 156-60 рр., Луція Вера – в 162-163 рр., Марка Аврелія і Фаустини Молодшої – в 176-177 рр., та Коммода – в 183 році нової ери. Монети потрапили до Музею археології у Варшаві [8, с. 74].

Одним з найбагатших і найцікавіших волинських скарбів є Борочицький, викопаний у 1928 році неподалік села Борочичі. На глибині понад 1 м був знайдений великий скарб срібних і золотих монет у кількості понад 1500 екземплярів. Однак ця цифра, скоріш за все, занижена, бо, за повідомленнями очевидців, загальна вага скарбу становила начебто понад 50 кілограмів. До складу скарбу входив також золотий медальйон імператора Клавдія Йовіана (363-364 рр. н. е.). Крім монет і медальйона, до цього величезного скарбу належали також інші предмети високої вартості, у тому числі й посуд, в якому знаходилися денарії. Серед них 2 срібні начиння, які до 1939 року зберігалися у Львові. Одна посудина нагадувала амфору грушоподібної форми з вузькою циліндричною шийкою, оздобленою рослинним орнаментом, і одним дугоподібним вушком. Начиння, виковане з листового срібла завтовшки 1,5 міліметра, мало висоту 39 сантиметрів. Діаметр його по периметру був 59, діаметр дна – 8,5, а горловини – 2,5 сантиметри. Вага ж становила 1 кілограм і 205 грамів. Інша посудина, яйцеподібної форми, була менша, з відламаним вушком, неорнаментована, також викована зі срібного листа завтовшки чотири міліметри. Висота її – 21 сантиметр, діаметр у найширшому місці – 48 сантиметрів, а вага – 544 грами. Це начиння, за словами очевидців, було вщерть заповнене золотими і срібними монетами. Третя посудина – глиняний горщик, овальної форми, виліплений ручним способом. Він має два вушка, які дещо підносяться над вінцями. Висота його – 14,3 сантиметри, периметр – 49 сантиметрів, а діаметр горловини – 9 сантиметрів. До складу скарбу входила ще одна коштовна річ – золота таця, розміри якої не вказуються.

Попри те, що значна частина коштовностей розійшлася по руках, представникам влади вдалося відібрати в землекопів близько 9 кілограмів монет. У подальшому майже 4 кг монет і 2 срібні посудини дісталися Львівському казначейству, а понад 5 кілограмів грошей, глиняний горщик і солід Йовіана були передані в Археологічний музей у Варшаві. Ще 362 монети придбав музей Наукового товариства імені Т. Шевченка у Львові, які в 1940 році разом з іншими цінними речами були передані у Львівський історичний музей. Нарешті, 51 срібна монета попала у Львівський дерлявний музей мистецтв. Щоправда, частина Борочицького

Римська монета як джерело вивчення історії племен черняхівської культури

скарбу, яка потрапила до різних установ міста Львова, зникла безслідно під час Другої світової війни. Що ж до соліда Йовіана та срібних монет, то відомо, що вони зберігаються в Археологічному музеї у Варшаві.

Очевидно, читачам буде цікаво докладніше дізнатися про характер знахідок, які входили до скарбу, тому нижче ми подамо їх аналіз. У порядку хронології почнемо з найтиповіших монет. Це – денарії римських імператорів I–II століть нашої ери. Відомий дослідник старожитностей Волині археолог Олександр Цинкаловський у своїй праці „Матеріали до праісторії Волині і Волинського Полісся” докладно проаналізував частину скарбу, вагою 4 кілограми, в сумі 362 срібні монети. Серед них: денарії Веспасіана (69-79 рр. н. е.), Траяна (98-117 рр. н. е.), Адріана (117-138 рр. н. е.), Сабіни (дружина Адріана, померла 134 р. н. е.), Антоніна Пія (138-161 рр. н. е.), Луція Вера (161-169 рр. н. е.), Марка Аврелія (161-180 рр. н. е.), Коммода (180-192 рр. н. е.), Кріспіни (дружина Коммода, померла 183 р. н. е.), Септимія Севера (193-211 рр. н. е.) та ін. Судячи з останньої дати на монеті, можна припустити, що Борочицький скарб було заховано в землі в III столітті нової ери. Багато монет стерті так, що неможливо визначити ні зображення на них, ні рік карбування. Власне, це вже просто срібний брухт.

Дещо докладніше треба сказати і про згадуваний солід, чи медальйон. Він виготовлений із світло-жовтого золота, у Константинополі, в час правління імператора Клавдія Йовіана (з 27 червня 363 по 17 лютого 364 років). Солід обрамлений двома листками золота, оздоблений із лицьового боку філігранню і зерню та має циліндричне трубчасте вушко для підвішування. Діаметр медальйона – 9,91 см, ширина обрамлення – 3 см, довжина вушка – 2,85 см, вага – 173 грами. З одного боку на гладкому крузі зображено погруддя імператора і навколо напис: DN IOVIANUS PEPERAVA (Dominus noster Jovianus pius, felix perpetuus Augustus). З другого боку зображено постать імператора на троні й жінку, яка стоїть на колінах і тримає вінок у руці, далі – богиню перемоги і навколо напис: CAUDIUM ROMANORUM CONSP[ektus]. Як уже зауважувалося, медальйон Йовіана, датований IV століттям, не узгоджується часово із скарбом монет I–II ст. і, скоріше за все, був знайдений окремо або ж був частиною іншого скарбу, який знаходився неподалік від першого [10, с. 48-52].

У 1934 році на околиці селища Мізоч було відкрито скарб, який знаходився в горщику і складався з 200 римських срібних денаріїв. Цей скарб для науки молена вважати втраченим. З нього врятовано лише дві монети, які потрапили до Краківського археологічного музею. Це – денарії Коммода 180 р. н. е. та Фаустини Молодшої [13, с. 63].

Подібний скарб срібних римських монет був знайдений у селі Сичівка Шумського району Тернопільської області. На жаль, він також не вцілів. Лише 5 екземплярів з усього скарбу потрапило до Археологічного музею у Варшаві. Це – денарії Траяна, карбовані в 103-111 рр. н. е.; Сабіни (дружина Адріана) 134-135 рр.; Фаустини Старшої; Коммода 180 р. і Коммода 184-185 рр. [8, с. 82].

У 1935 році скарб римських срібних денаріїв випадково був виораний на околиці села Стоянівка Радивилівського району Рівненської області. Для науки вдалося врятувати лише 18 монет. Серед них денарії Траяна, Адріана, Антоніна Пія, Фаустини Старшої, Марка Аврелія, Фаустини Молодшої і Коммода [5, с. 65].

Великий скарб срібних римських денаріїв кінця II ст. н. е. був знайдений 1939 року в селі Лучиці Сокальського району Львівської області селянином А. Сорочуком [8, с. 67]. Скарб містився в глиняному горщику цеглястого кольору і складався з 1600 срібних римських монет, більшість з яких, на жаль, пропала. Лише їх третя частина в кількості 525 екземплярів 1959 року потрапила у Львівський історичний музей. Це – монети імператорів Тіта (79-81 рр. н. е.) – 1 екземпляр; Доміціана (81-96 рр. н. е.) – 3; Емілія Вера (135-138 рр. н. е.) – 3; Антоніна Пія (138-161 рр. н. е.) – 147; Фаустини Старшої (дружина Антоніна Пія) – 42; Марка Аврелія (161-180 рр. н. е.) – 124; Фаустини Молодшої (дружина Марка Аврелія) – 61; Луція Вера (161-169 рр. н. е.) – 15; Луцілли (дружина Луція Вера) – 11; Коммода (180-192 рр. н. е.) – 61; Кріспіни (дружина Коммода) – 1; Пертінакса (193 р. н. е.) – 1; Клодія Альбіна (196-197 рр. н. е.) – 1; Сеп-тимія Севера (193-211 рр. н. е.) – 3; Юлії Домни (дружина Септимія Севера) – 1. Через стертість 39 монет ідентифікувати не вдалося. Чи не найбільший інтерес становить той факт, що скарб був знайдений на поселенні черняхівської культури (II-V ст. н. е.), розташованому на відстані близько 1,5 км на північ від села, в урочищі Коло Мулавиці, на схилі берега ставу. Отже, наймовірніше, він належав представникові місцевої ранньослов'янської знаті, якоюсь мірою пов'язаній із римськими провінціями на півдні та південному заході України. Нині скарб зберігається у фондах Львівського історичного музею [10, с. 39-40].

Цікавий скарб виявлений у селі Збуж Костопільського району Рівненської області [8, с. 73]. Тут, під час польових робіт навесні 1957 р. на полі за селом трактором був виораний глиняний горщик черняхівської культури (II-V ст. н. е.) з римськими монетами. На жаль, горщик при оранці розбився, збереглася лише його придонна частина. До скарбу входили 177 срібних монет II-III ст. н. е. Це – денарії Траяна, Адріана, Сабіни, Емілія Вера, Антоніна Пія, „варваризований” денарій Антоніна

Римська монета як джерело вивчення історії племен черняхівської культури

Пія, денарії Фаустини Старшої, Марка Аврелія, Фаустини Молодшої, Луція Вера, Луцілли, Коммода і Септимія Севера. Кілька монет було втрачено. У скарбі також; знаходилися два масивні срібні кільця і золотий перстень. Матеріали потрапили до Львівського історичного музею.

На думку деяких українських істориків (зокрема М. Брайчевського, Б. Магомедова), римські монети є важливим історичним джерелом [5; 11]. Проаналізувавши волинські скарби, можна вважати, що основна маса монет I-II ст. н. е. була одержана нашими пращурами від римлян у IV-V ст. н. е. Більшість римських монет потрапляла до східних слов'ян у результаті торговельних контактів із римлянами. В обмін на римське срібло слов'яни давали натуральні продукти. У такий спосіб відбувалося накопичення багатств у руках верхівки давньослов'янського суспільства. Гроші поступово стають універсальним товаром, реальним і надійним багатством. Можна припустити, що процес збирання скарбів навіть виконував певні функції грошового обігу. Про те, що це було так переконливо, свідчить і сам склад скарбів пізньоримського часу. Як ми бачили вище, переважна їх більшість складалася зі срібних чи інших монет, тобто це були грошові, накопичувальні скарби. Навряд чи вони просто лежали нерухомо. Найбільш імовірно, що скарби час від часу поповнювалися грішми, а при потребі якусь частину монет забирали. Умовно кажучи, грошові скарби виконували функцію таких собі банків. Крім монет, у складі скарбів зрідка трапляються також предмети побутового характеру чи практичного вжитку. Це – дорогий посуд, пряжки, фібули, персні, а також злитки золота. Отже, крім монет, до складу скарбів входили тільки предмети розкоші [10, с. 64-65].

Прагнення до нагромадження скарбів призводило і до виникнення наємництва. Вище ми зауважували, що римляни не лише вербували найманців із „варварських” племен, але й прагнули також за допомогою підкупів і нагород перетягти на свій бік цілі військові загоони на чолі з місцевими вождями племен і військовонаачальниками. Свідченням цього є золоті медальйони, знайдені в селах Борочичі, Брани, Ласків, Красів та інші. Знахідки медальйонів у скарбах монет дають підстави вважати ці скарби належними саме представникам місцевої знаті [10, с. 65].

Хронологічно найбільша кількість кладів закінчується монетами Коммода і Септимія Севера – 193-211 рр. н. е., але найбільша кількість монет у їх складі припадає на часи Антоніна Пія і Марка Аврелія, тобто на час між 138 і 180-ми роками нової ери.

Варто зазначити, у I-II ст. н. е. римська монета, хоч і трапляється досить часто, чи то в складі скарбів, чи окремо, виконувала, головним чином, функції накопичення багатства або слугувала сировиною для ювелірів,

але меншою мірою використовувалася для торгових операцій. Дійсно, в ранньосередньовічному часі, який поступово переріс у переддержавний період VIII-IX ст. і нарешті в добу Київської Русі, римські монети вже не зустрічаються. Та й взагалі, безперервний монетний обіг на Волині, як, зрештою, і в цілому в Україні, за матеріалами скарбів не простежується. До речі, скарбів VI-VII ст. на Волині, на відміну від центральних районів України, взагалі немає.

Підсумовуючи вище написане, ми можемо зробити висновок, що Волинь і Волинське Полісся з I тис. н. е. були заселені представниками черняхівської культури, яких історики називають праслов'янами. Вони вступали в економічні, політичні та культурні відносини з Римською імперією. На нашу землю почали потрапляти римські монети, які, з одного боку, мали утилітарне призначення (матеріал для прикрас), а з іншого – роль грошового знака. Протягом XIX-XX ст. виявлено багато скарбів римських монет, окремі екземпляри яких зберігаються у Волинському, Рівненському, Львівському, Краківському, Варшавському музеях, а інша частина – у приватних колекціях. Можна без перебільшення сказати, що римські монети, поруч з археологічними та писемними даними, є ще одним важливим джерелом для вивчення історії давніх слов'ян.

Література

1. Антонович В. Б. Археологическая карта Волинской губернии // Труды XI Археологического съезда. – М., 1901. – 131 с.
2. Баран В. Д. Черняхівська культура / В.Д. Баран. – К.: Наук. думка, 1981. – 264 с.
3. Баран В. Д. та ін. Походження слов'ян / В.Д. Баран, Д. Н. Козак, Р. В. Терпиловський; Відп. ред. О. П. Моця; АН УРСР. Ін-т археології. – К.: Наук. думка, 1991. – 144 с.
4. Баран В. Д., Баран Я. В. Історичні витоки українського народу. – К., 2005. – 208 с.
5. Брайчевський М. Ю. Римська монета на території України / М. Ю. Брайчевський. – К.: Видавництво Академії наук УРСР, 1959. – 256 с.).
6. Брайчевський М. Ю. Скарби знайдені і незнайдені / М. Ю. Брайчевський – К.: Наук. Думка, 1992. – 88 с.
7. Козак Д. Н. Етнокультурна історія Волині / АН України. Ін-т археології; Відп. ред. В. Д. Баран / Д. Н. Козак – К.: Наук. Думка, 1992. – 176 с.
8. Кропоткин В. В. Клады римских монет на территории СССР // Свод археологических источников / В. В. Кропоткин – М., 1961. – Вып. Г4-4. – 136 с.).
9. Кучинко М. М. Археологія Волині / М. М. Кучинко – Луцьк: Волинська обласна друкарня, 2005. – 202 с.).
10. Кучинко М. М., Кучинко З. М. Давні та середньовічні скарби Волині. Монографія / М. М. Кучинко, З. М. Кучинко – Луцьк: Волинська книга, 2007. – 172 с.).

Римська монета як джерело вивчення історії племен черняхівської культури

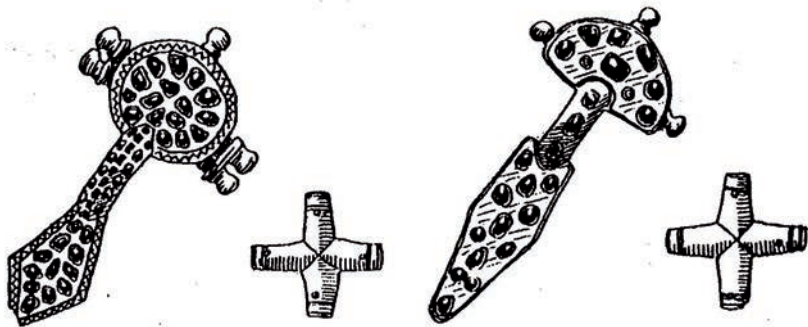
12. Магомедов Б. В. Монети як джерело вивчення історії племен черняхівської культури // Археологія. – 2006, – № 4 – с. 46-51.

13. Пивоваров С. Римські монети в старожитностях черняхівської культури // Питання стародавньої та середньовічної історії, археології й етнології: Зб. наук. праць. – Чернівці, 1999. – Т. 2. – С. 15-35.

14. Свешніков І. К., Нікольченко Ю. М. Довідник з археології України. Ровенська область / І. К. Свешніков, Ю. М. Нікольченко – К.: Наукова думка, 1982. – 116 с.).

15. Тиханова М. А. Борочицкий клад // Советская археология. – М., 1956. – Т. 25. – С. 301-317.

16. Тиханова М. А. Ласковский клад // Советская археология. – М., 1960. – Т. 1. – С. 196-204.

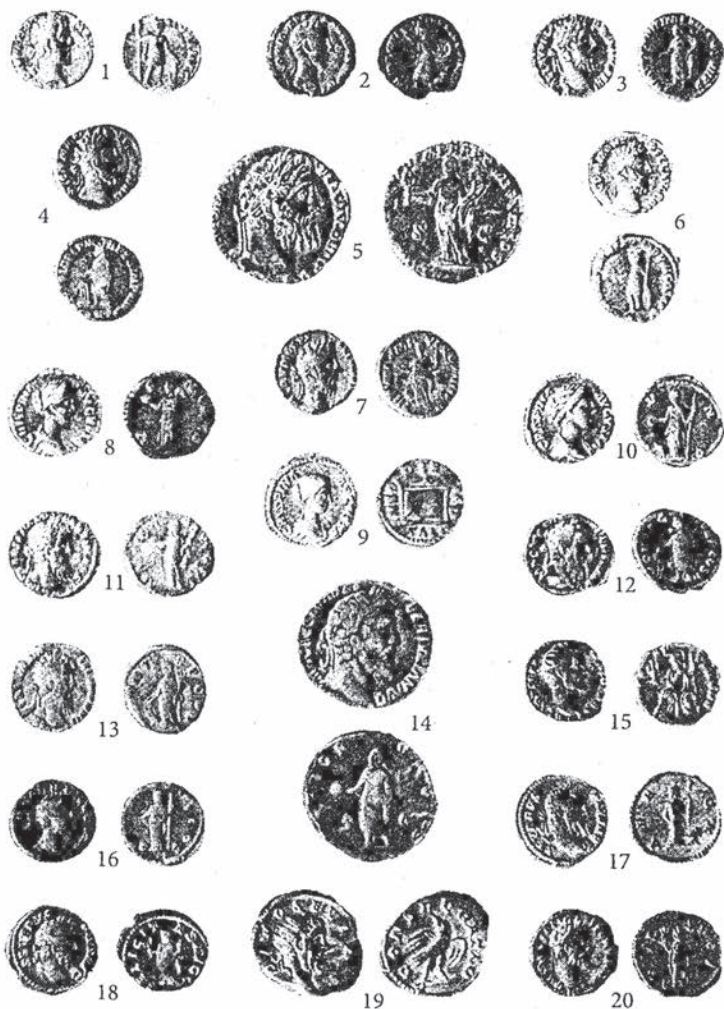
Фібули та хрестики зі скарбу в с. Ласків Володимир-Волинського району Волинської області (згідно з описом 1621 року)

Золотий медальйон імператора Клавдія Йовіана (363-364 рр. н. е.)

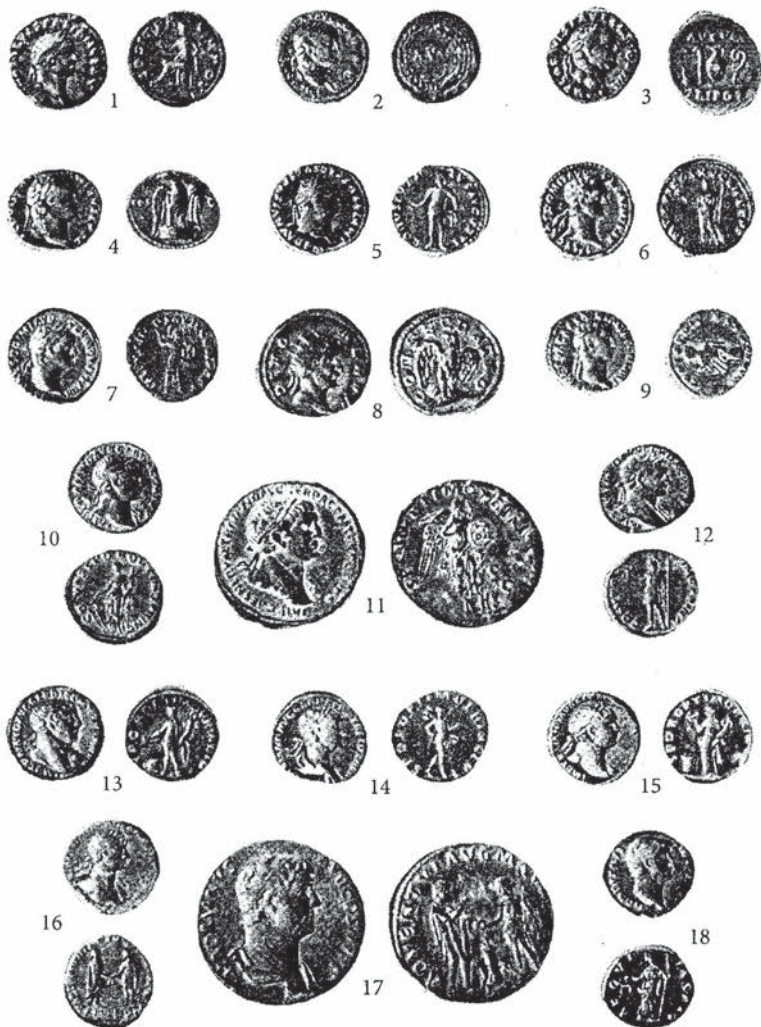
Римські монети зі скарбів Волині: 1 – срібний денарій Фаустини Старшої; 2–10 – срібні денарії Марка Аврелія; 11–15 – срібні денарії Фаустини Молодшої; 16–19 – срібні денарії Луція Вера; 20–23 – срібні денарії Луцілли; 24 – срібний денарій Коммода

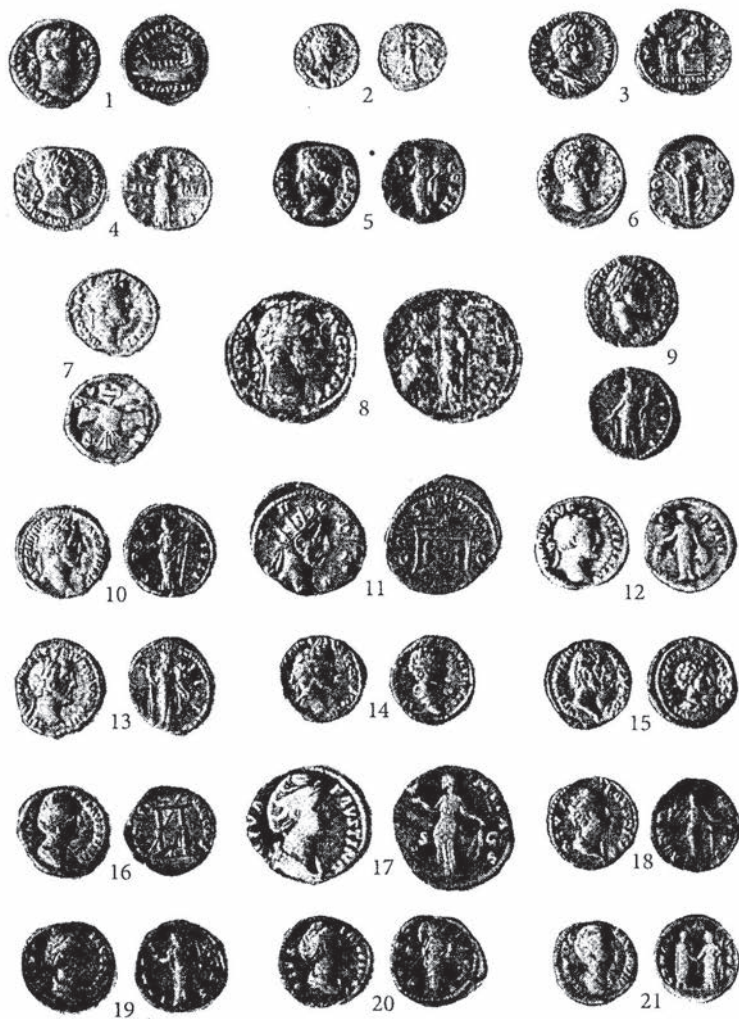
Монети зі скарбів Волині пізньоримського часу;

1-4, 6, 7 – срібні денарії Коммода;

5 – мідний сестерцій Коммода; 8-10 – срібний денарій Кріспіни;
 11, 12 – срібні денарії Пертінакса; 13 – срібний денарій Дидія
 Юліана; 14 – мідний сестерцій Дидія Юліана; 15, 16 – срібні денарії
 Клодія Альбіна; 17, 18, 20 – срібні денарії Септимія Севера;
 19 – срібний антоніан Септимія Севера

Монети з волинських скарбів пізньоримського часу:
1-3 – срібні денарії Веспасіана; 4,5 – срібні денарії Тіта;
6, 7 – срібні денарії Доміціана; 8 – срібний антоніан Нерви;
9 – срібний денарій Нерви; 10, 12-15 – срібні денарії Траяна;
11 – мідний ас Траяна; 16, 18 – срібні денарії Адріана;
17 – мідний сестерцій Адріана

Римські монети зі скарбів Волині: 1, 3, 4 – срібні денарії Адріана;
 2 – срібний квінарій Адріана; 5, 6 – срібні денарії Емілія Вера;
 7, 9, 10, 12, 13 – срібні денарії Антоніна Пія; 8 – мідний ас Антоніна Пія;
 11 – срібний антоніан Антоніна Пія; 14, 15 – срібні денарії Антоніна Пія
 і Марка Аврелія; 16, 18–21 – срібні денарії Фаустини Старшої;
 17 – мідний ас Фаустини Старшої